OIKEUSMINISTERIÖ

SELVITYS

Demokratia-, kieli- ja perusoikeusasioiden yksikkö 30.3.2016

Perustuslakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE VAALILAIN MUUTTAMISESTA HE 16/2016 VP, PYYDETTY SELVITYS

Pyydettynä selvityksenä esitän seuraavaa:

1) Äänestysalueiden ja vaalilautakuntien lukumäärän muutokset

Vaalilain (714/1998) 15 §:n mukaan Kunnanhallituksen on hyvissä ajoin ennen vaaleja asetettava kutakin äänestysaluetta varten vaalilautakunta, johon kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä sekä tarpeellinen määrä varajäseniä, joita on kuitenkin oltava vähintään kolme. Vaalilain 16 §:n mukaan vaalilautakunta on päätösvaltainen kolmijäsenisenä.

Äänestysalueita (ja vaalilautakuntia) oli ensimmäisissä vaalilain säätämisen jälkeen toimitetuissa vuoden 1999 eduskuntavaaleissa yhteensä 3314.[1] Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa äänestysalueita oli 2 142.[2] Äänestysalueiden määrä on siten 15 vuodessa vähentynyt 1 172:lla. Vähennys merkitsee, että vaalilautakuntiin tarvittavien jäsenten ja varajäsenten yhteenlaskettu määrä koko maassa on mainittuna aikana vähentynyt noin 9 500:lla.

Oikeusministeriö on kaikissa viimeaikaisissa ns. kuntakirjeissä (kirje, joka lähetetään kunnille vaaleihin valmistautumista varten) kiinnittänyt kuntien huomiota siihen, että äänestysalueiden lukumäärää ei tulisi enää ny-

[1] Tilastokeskus: Eduskuntavaalit 1999, s. 77.
[2] Väestörekisterikeskuksen ilmoitus 13.1.2015.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Kasarmikatu 42 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7731	oikeusministerio@om.fi

kyisestään vähentää, koska äänestysalueiden vähentäminen merkitsee myös vaalipäivän äänestyspaikkojen vähentämistä. Se taas merkitsee, että äänioikeutettujen äänestysmahdollisuudet äänestää vaalipäivänä heikkenevät, millä puolestaan voi olla negatiivinen vaikutus äänestysaktiivisuuteen. Vaikka ennakkoäänestyksen suosio on vakiintunut melko korkealle tasolle, edelleen yleensä 55 – 60 % äänestäneistä käy äänestämässä vaalipäivänä oman äänestysalueen äänestyspaikassa. Vaalipäivän äänestys on siis edelleen vallitseva äänestysmuoto. Ennakkoäänestysmahdollisuuksien lisääminen ei kokonaan korvaa vaalipäivän äänestämisen heikennyksiä, koska useimmat äänioikeutetut tekevät äänestyspäätöksensä vasta vaaleja edeltävinä päivinä, jolloin esimerkiksi television suuret vaalikeskustelut käydään.

Myöskään vaalilautakuntien jäsenmäärän vähentämistä ei suositella, koska se johtaisi ruuhkiin äänestyspaikoilla ja hidastaisi alustavaa ääntenlaskentaa vaali-iltana. Myös erilaiset virhemahdollisuudet todennäköisesti lisääntyisivät.

2) Tiedossa olevat ongelmat vaalilautakuntien jäsenten rekrytoinnissa

Hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä Suomen Sosialidemokraattinen puolue r.p ja Suomen ruotsalainen kansanpuolue r.p. totesivat lausunnoissaan, että on tärkeää varmistaa, ettei valittavalla ratkaisulla vaikeuteta jäsenten löytämistä vaalilautakuntiin. Lisäksi eduskuntapuolueiden edustajat ovat muissa yhteyksissä (esim. HE 27/2013 vp:n valmistelu ja vuonna 2013 puoluesihteeritoimikunta) tuoneet esiin epävirallisen näkemyksen, että vaalilautakuntien kokoonpanovaatimukset tulisi säilyttää nykyisellään, jottei tarpeettomasti vaikeutettaisi niiden asettamista.

Kuntien osalta oikeusministeriössä tiedossa on lähinnä suurten kaupunkien ilmoittamia ongelmia vaalilautakuntien rekrytoinnissa. Helsingin kaupungin keskusvaalilautakunta totesi lausunnossaan oikeusministeriölle, että ”kunnallisvaaleissa Helsingissä on yli tuhat ehdokasta. Vaikka vaalilautakuntien määrä on valtakunnan tasolla vähentynyt, on se suurissa kaupungeissa kasvanut, eikä ongelma näin ollen ole vähentynyt, vaan kasvanut.”.

Muistitiedon mukaan myös Heinolan ja Salon kaupungin edustajat ilmaisivat oikeusministeriölle kunnallisvaalien 2012 aikana, että jos ehdokas tai hänen läheisensä olisivat esteellisiä toimimaan vaalilautakunnassa, kunnassa on jopa merkittävästi vähennettävä vaalilautakuntien (=äänestysalueiden lukumäärää), koska muita halukkaita jäseniksi on yleensä vähän. Myös eräistä muista kunnista oltiin oikeusministeriöön yhteydessä vuoden 2012 kunnallisvaalien alla ja kerrottiin tilanteista, joissa että vaalilautakunta koostuu jopa pelkästään ehdokkaista tai että vaalilautakunnan kokoonpanossa on kunnallisvaalien ehdokkaita. Toisaalta joissa-

kin kunnissa, esimerkiksi Espoossa, suhtauduttiin pidättyvästi ehdokkaan toimimiseen vaalilautakunnassa.

Helsingin vaalipiirilautakunta ja Varsinais-Suomen vaalipiirilautakunta totesivat lausunnoissaan oikeusministeriölle, että käytännössä saattaa vaaliavustajien kohdalla henkilöiden suuresta lukumäärästä johtuen esteellisyyden laajentamisesta aiheutua ongelmallisia tilanteita. Tällöin korostuu avustajan oma valppaus tunnistaa ongelmatilanne.

Käsityksen mukaan edellä mainitut kunnat ovat käytännössä ilman merkittäviä vaikeuksia onnistuneet rekrytoimaan vaalilautakuntiin tarvittavan määrän jäseniä ja vaaliavustajia. Äänestysalueiden vähentämiselle on kunnissa ollut useita eri syitä. Oikeusministeriössä ei ole edellä mainittua laajemmin tiedossa kuntien vaalilautakuntien asettamiseen mahdollisesti liittyviä ongelmia.

Neuvotteleva virkamies Jussi Aaltonen